

ПРАЦІВНИК ПРОКУРАТУРИ ЯК СУБ'ЄКТ ПРАВОЗАХИСНОЇ ТА ПРАВОЗАСТОСОВНОЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВИ

У статті розглядаються діяльність працівника прокуратури як суб'єкта правозахисної та правозастосовної системи держави. Визначаються психологічні та соціальні фактори які впливають на правозахисну та правозастосовну діяльності працівника прокуратури як суб'єкта.

Ключові слова: особистість фахівця юридичного профілю, правосвідомість, фахова діяльність, соціальне середовище, правозахисна та правозастосовна система, фактори розвитку правосвідомості прокурора.

Постановка проблеми. Професійна діяльність правознавця надзвичайно складна і багатогранна, оскільки вона пов'язана з роботою державних установ і посадових осіб різних рівнів ієрархії, спрямована на охорону інтересів держави, законних інтересів і прав громадян. Юридична психологія відносить прокурорську діяльність до категорії складних інтелектуально-практичних видів діяльності, здійснюваної в контексті соціальних систем "людина-суспільство", "людина-колектив", "людина-людина". Це означає, що в такій діяльності є кілька психологічних аспектів, кожний з яких характеризується своїми специфічними особливостями. Саме завдяки такій багатогранності досягається повнота й ефективність у досягненні основних цілей і задач, що послідовно ставить і вирішує прокурор, які і повинні бути позначені в професіограмі прокурорської діяльності.

Формулювання мети та постановка задачі. Визначити психологічні та соціальні фактори які впливають на правозахисну та правозастосовну діяльності працівника прокуратури як суб'єкта.

Аналіз останніх досліджень. В процесі формування особистості працівника прокуратури зростає роль саморегуляції і правосвідомості. Коли інтереси, потреби, мотиви збігаються зі змістом професії, тоді це приводить до позитивних результатів. Соціально-економічні умови, що постійно змінюються, призводять до нових вимог у суспільстві, які вже не можуть бути задоволені існуючим рівнем підготовки юристів. Потрібно цілеспрямовано і систематично розвивати інтелект юристів, їхнє творче мислення і професійну мотивацію. Психологічні вимоги особливо важливі винятково важливе для працівників правозастосовної системи. Для того, щоб пізнати істину, зробити відповідні висновки, недостатньо знати і дотримуватися основ психології. Знання психології дає можливість спеціалісту контролювати свої пізнавальні, вольові, емоційні процеси, перевіряти і спрямовувати ці процеси, правильно приймати рішення. Застосування психічних закономірностей, в процесі правозастосовної діяльності полегшує працю працівників правозастосовних органів, допомагає їм регулювати і будувати взаємини з людьми, глибше розуміти мотиви вчинків людей, пізнавати об'єктивну дійсність, правильно оцінювати її і використовувати результати пізнання в практичній діяльності [6].

У діяльності працівників правозастосовних органів головне - це робота з людьми, у яку входить ряд досить взаємозалежних аспектів: вивчення й оцінка людей, встановлення і розвиток з ними психологічних контактів, здійснення на них свого впливу. Тому ряд дослідників проявляли великий інтерес до даного виду досліджень в галузі психологічних аспектів професійної праці суб'єктів правозастосовної діяльності (О.М. Бандурка [1], С.П. Бочарова [1], О.В. Землянська [1], В.Л. Васильєв [2] та ін.). Ряд науковців розглядали особливу роль праці прокурора, культурі прокурорсько-слідчої діяльності (В.Л. Васильєв [3], В.В. Романов [8]). Але професіографічний аналіз праці суб'єктів правозастосовної діяльності, його психологічні аспекти залишаються недостатньо розробленими і вимагають подальшого дослідження.

Ефективність і надійність функціонування правозастосовної системи держави забезпечується перш за все якістю підготовки її професійної ланки, утворюваної взаємодією юристів різних спеціальностей і рівнів службової ієрархії. Ефективність діяльності юриста - це його здатність ставити перед собою і своїми співпрацівниками адекватні стратегічні і тактичні цілі і забезпечувати їх досягнення відповідно до заданої якості. Надійність суб'єктів правозастосовної діяльності визначається їх здатністю до точного, безпомилкового і своєчасного рішення службових задач і в результаті – до забезпечення кінцевої ефективності роботи правозастосовної системи [5].

Виклад основного матеріалу. Психологічний аналіз праці прокурора вимагає чіткого розуміння основних функцій, задач і вимог до діяльності правозастосовника. У зв'язку з цим доцільно звернутися до Наказу Генерального прокурора України №2 від 25.02.04 р. „Про організацію роботи з кадрами в органах прокуратури України”, в якому відзначається, що завданням правозастосовної діяльності працівників прокуратури є: забезпечення особистої безпеки громадян; попередження і припинення злочинів і адміністративних правопорушень; розкриття злочинів; охорона суспільного порядку і забезпечення суспільної безпеки; надання допомоги в межах, встановлених законом, громадянам, посадовим особам, підприємствам, установам, організаціям і суспільним об'єднанням у здійсненні їхніх законних прав та інтересів [7].

Множинність завдання, що стоять перед правозастосовною системою, веде до розвитку поліфункціональності в діяльності прокурора, виділення груп працівників, що виконують специфічні функції. Звичайно, діяльність працівника прокуратури за своїм змістом і застосовуваними засобами відрізняється від діяльності інших юристів. Однак діяльність різних правозастосовних працівників, розрізняється за засобами, які вони застосовують, але мають однакові цільові параметри. Ланкою, що поєднує їх і змушує тісно взаємодіяти, є наявність єдиного об'єкта діяльності – правопорушника.

Об'єкт діяльності прокуратури – правопорушник, має ряд особливостей. До числа значущих для діяльності правозастосовників варто віднести такі характеристики правопорушників: антигромадська спрямованість і суспільна небезпека поведінки; протидія або опір правомірним діям правозастосовних органів; досвід протиправної або злочинної діяльності; маскування

справжніх цілей і мотивів протиправної діяльності; типовість та індивідуальність у поведінці.

Регулюючи відносини в системах «людина-людина», «людина-група», «людина-суспільство», право як особливий соціальний інститут пройшло тривалий і складний шлях соціогенеза. Еволюційні і революційні форми розвитку системи права послідовно змінювали одна одну, і кожна з цих форм одержувала перевагу в певних соціальних ситуаціях.

В Україні була прийнята нова Конституція, яка проголосила її демократичною правовою державою і відповідно до Загальної Декларації прав людини і громадянина право на особисту безпеку, право свободи слова і політичної діяльності, свободи совісті, право приватної власності і економічної свободи тощо [4].

Проте процес проведення соціально-економічних і правових реформ в країні протікає не завжди гладко і безконфліктно, а також поки що не привів до бажаної перебудови правосвідомості громадян, оскільки породжує ряд нових кризових соціальних і правових ситуацій. В основі цього явища лежить ряд чинників економічного, політичного і психологічного порядку.

Нині багато економістів, політологів, соціологів і психологів, аналізуючи реальну ситуацію, що склалася в країні, висловлюють думку про те, що при організації соціально-економічних реформ їх ініціатори не враховували найважливіші психологічні закономірності формування і реконструкції правової свідомості людей під впливом соціальних обставин.

Почуття невпевненості, тривожності, соціальної незахищеності наростають у зв'язку із збільшенням рівня безробіття, розвалом багатьох видів промислового виробництва, що стає основною причиною зростання протиправних настроїв. Криміногенні явища проникають навіть в структуру правозастосовної системи, виявляючись у фактах професійної деформації працівників органів внутрішніх справ і інших юристів.

Важливим чинником соціальної і морально-правової дестабілізації є спрямованість засобів масової інформації на різку і повну ломку історичного менталітету наших громадян, що склався, акцентуація уваги тільки на негативних і трагічних подіях минулого і ігнорування успіхів і досягнень, що мали місце. Це призводить до історичної дезорієнтації людей, комплексу неповноцінності, спустошеності свідомості, яку намагаються заповнити зразками, запозиченими з інших культур. Використовування низькопробних зразків сучасного зарубіжного мистецтва, стимулюючих формування у молоді агресивності, сексуальної розбещеності, безпринципності, індивідуалізму та інших деструктивних емоцій, значною мірою стають причиною протиправної поведінки. Держава послабила свої виховні функції відносно молоді, поступившись цими функціями різним силам, що переслідують свої соціальні цілі, зокрема різним релігійним конфесіям, націоналістичним організаціям. Проте це фактично ще більше загострює соціальні конфлікти, стимулюючи агресивність молоді проти представників інших конфесій і соціальних груп.

Таким чином, економічні і політичні реформи, що проводяться в країні, поки що не призвели до підвищення добробуту народу, соціальної захищено-

сті і зростання правосвідомості людей. Тому найважливішим компонентом саморегуляції правової поведінки є засвоєні прокурором еталонів правосвідомості як психологічного механізму саморегуляції його особистості. Дії і вчинки прокурора є виконавчою частиною його цілеспрямованої професійної діяльності, яка складається з послідовності рухів і операцій, шляхом яких суб'єкт реалізує мету своєї діяльності. Найбільш раціональний шлях формування правозастосовної поведінки має бути таким:

- засвоєння змісту і соціальної ролі морально-правових норм;
- свідомий самоконтроль;
- сприймання наочних прикладів правовиконавчої поведінки інших людей (працівників, керівників);
- практичне здійснення правових дій, вчинків, вироблення відповідних дій;
- вправи із здійсненням правозастосовних дій, вчинків та їхнє перетворення на навички, що дозволяють автоматично правильно діяти у відповідних професійних ситуаціях;
- переведення правильних моральних і правових навичок у звички морально-правової поведінки, завдяки чому правозастосовна поведінка стає невід'ємною потребою особистості прокурора [5].

Аналізуючи психологічні аспекти сприйняття людьми соціально-економічних перетворень, що відбуваються, В.Л. Васильєв розглядає ряд чинників, що ускладнюють процес формування правосвідомості. До них можна віднести традиційні для вітчизняної культури „розщеплювання” ідеології, соціального і політичного менталітету, коли, з одного боку, виділяється радикальний лібералізм реформаторів, що прагнуть захищати права і свободи людини, але ігнорують соціальні проблеми більшості населення, а з іншого – такий же радикальний державний патерналізм, що прагнув захищати просту людину, але ігноруючи її економічні і політичні права. Позбувшись звичних форм державного патерналізму, громадяни раптово опинилися перед фактом незвичної для них конкуренції, необхідності проявляти особистісну ініціативу, ризикувати в умовах високої невизначеності. В результаті відбувається ломка стереотипів, які склалися в свідомості і поведінці, що є за своєю суттю глибокою нервово-психічною травмою для більшості людей [2].

Поведінка прокурора є виконавчою частиною його цілеспрямованої діяльності. Правовиконавча поведінка – це поведінка суб'єкта, спрямована на здійснення вчинків, що відповідають засвоєним правовим нормам і моральним цінностям даного суспільства [6].

Для правозастосовної поведінки як різновиду вольового процесу характерна властивість саморегуляції, яка полягає в постійному поетапному зіставленні результатів здійснюваних дій і вчинків з еталонами права і уявленням бажаного кінцевого результату, що зберігаються в свідомості.

Формуючись під впливом соціально встановлених правових норм, правова свідомість за принципом зворотнього зв'язку виступає найважливішим засобом регуляції відносин особистості з навколишнім середовищем. Спрямованість таких відносин багатогранна:

– спрямованість на встановлення і підтримку оптимальних відносин між особистістю і державою на основі дотримання прав і обов'язків, встановлених в державних законодавчих актах, і одночасно – дотримання своєї власної свободи;

– встановлення активної позиції особистості в суспільстві, коли дотримання прав і обов'язків відбувається не з примусу або стереотипного наслідування, конформізму, а на основі свідомої цілеспрямованості, дисципліни, самоконтролю; при взаємодії з різними соціальними структурами;

– організація відносин з людьми як громадянами з повагою до їх прав і свобод, з проявом високої правової культури, відчуттям відповідальності за долю інших людей;

– дотримання етично-правових норм у взаємодіях з членами формальних і неформальних контактних груп (навчальних, професійних) на основі взаємної відповідальності і взаємних гарантій прав і свобод;

– самоствердження і самовизначення особистості на основі маючих правове обґрунтування методів підтримки власної гідності і гармонійної рівноваги між розумінням своїх прав і обов'язків перед суспільством [5].

Таким чином, правозастосовна поведінка – це поведінка професіонала яка спрямована на здійснення вчинків що відповідають засвоєним правовим нормам і моральним цінностям даного суспільства. Ефективність саморегуляції професійної діяльності працівників прокуратури суттєво залежить від розуміння ними системи основних понять (категорій), розроблених в юридичній психології які повинні засвоюватися в процесі навчання і фахової праці. Адекватність і глибина засвоєння категоріального апарату юридичної психології зумовлює формування категоріальної структури правосвідомості юриста. Категоріальний апарат юридичної психології охоплює систему головних базових понять, в яких віддзеркалюються специфічні сторони тих соціальних і психічних реальностей, з якими зустрічаються правозастосовники в професійній діяльності [1].

До таких базових категорій насамперед відноситься: категорія особистості – головного об'єкта професійної діяльності працівника прокуратури; категорія свідомості – вища форма відображення природної і соціальної дійсності і головний механізм регуляції поведінки особистості; категорія правосвідомості – відношення особистості до норм юридичного права; категорія діяльності – як цілеспрямованої активності людини, що забезпечує створення матеріальних і духовних цінностей, а також виступає найважливішим фактором формування особистості в онтогенезі. В процесі судового слідства прокурор має виявити ті форми діяльності, в умовах яких формувалася особистість звинуваченого, а також розуміти, що основним шляхом реабілітації правопорушника повинна стати відповідна форма соціально корисної діяльності; категорія протиправної діяльності – як специфічний вид деструктивної асоціальної активності, що мотивує кримінальну поведінку в системі „людина – право”; категорія спілкування як комунікативного процесу, в умовах якого відбувається обмін інформацією і встановлення взаєморозуміння і взаємодії між суб'єктами правозастосовної діяльності [1].

На підставі основних категоріальних понять в свідомості правозастосовника формуються такі специфічні для даної професії категорії, як правосуб'єктність, закон, провина, відповідальність та інші. Ці категорії мають когнітивну природу і висловлюються у відповідних формах теоретичного мислення.

Важливим суб'єктивним фактором діяльності правозастосовника є також система принципів, на які спираються методи практичної реалізації притаманної правосвідомості юриста системи правових категоріальних понять. В якості основних принципів, які засвоює фахівець в процесі професійного навчання, підвищення кваліфікації і на які він повинен спиратися при здійсненні правозастосовної діяльності, слід виділити такі: *принцип об'єктивності* при дослідженні психіки людей в умовах правових взаємостосунків; *принцип детермінізму* (причинної обумовленості) в галузі правових відносин принцип детермінізму дозволяє прокурору не тільки шукати чинники, що зумовили протиправну поведінку людини, але і прогнозувати її подальший розвиток залежно від методів впливу на нього в процесі слідства, відбуття покарання, його готовності до ресоціалізації і соціальної реабілітації; *принцип єдності свідомості і діяльності* пов'язаний з розумінням діяльності як провідного чинника формування особистості; *принцип розвитку* виходить з того, що особистість протягом її життєвого шляху зазнає впливу навколишнього середовища і конкретних умов життя; *принцип особистісного підходу* – особистість розглядається як суб'єкт правослухняної або протиправної діяльності, тобто особистість, що виражає певне ставлення до норм права; *принцип системності* зобов'язує фахівця враховувати всю систему властивостей особистості. При оцінці конкретної протиправної дії людини необхідно вивчити структуру її особистості в цілому, її мотивацію, цілеспрямованість, індивідуально-психологічні властивості; *принцип законності* означає, що необхідно дотримуватися певних норм права та законів, встановлених державою, закріплених у відповідних статтях Конституцій України, карно-процесуальному і цивільно-процесуальному кодексах; *принцип рівності громадян перед законом* відображає традиції демократизму цивільного суспільства, необхідність об'єктивного підходу до аналізу діяльності суб'єкта незалежно від його суспільного і майнового положення; *принцип презумпції невинуватості* означає неприпустимість упередженого й необ'єктивного підходу до розслідування справи, поспішного і суб'єктивного підходу до ухвалення звинуваченого висновку. Тому кожний звинувачений має право на захист; *принцип справедливості* вимагає, щоб при розслідуванні і розгляді справи спиралися тільки на об'єктивні докази і факти, виходячи з правових норм, а також визначали міру покарання відповідно до характеру вчиненого діяння; *принцип гуманності* вимагає пошани до особистості в процесі судово-психологічних розслідувань, дотримання норм етики, неприпустимості нехтування людської гідності суб'єкта [1].

Таким чином, вживання прокурорами різних форм впливу на особистість в умовах розгляду справи повинно ґрунтуватися на професійній правосвідомості. Найважливішим суб'єктивним фактором розвитку професійної правосвідомості особистості прокурора є система засвоєних ним правових

категорій (понять), принципів, норм моралі і права, на яких заснована психологічна культура його фахової правозастосовної діяльності.

ВИСНОВКИ

1. Аналіз діяльності працівників прокуратури дозволяє виділити систему професійно важливих якостей особистості фахівця і побудувати відповідну модель, в якій відображена структура мотиваційних, комунікативних і регуляторних процесів, що створюють функціонально-психологічний механізм певного виду професійної правозастосовної діяльності.

2. Визначена нами структура професійно важливих якостей особистості прокурора може використовуватися як теоретична підстава для розробки комплексу психодіагностичних методик в процесі професійного відбору осіб, які претендують на навчання в юридичних вузах, а також на роботу в органах прокуратури України.

3. Формування правосвідомості прокурора зумовлюється постійною взаємодією двох факторів: об'єктивних (соціальних) і суб'єктивних (індивідуально-психологічних).

4. Аналіз об'єктивних факторів формування професійної правосвідомості особистості прокурора дозволяє як домінуючий детермінант цього процесу виділити систему таких соціальних явищ, як соціально-економічна структура суспільства, рівень і категоріальна структура суспільної правосвідомості, існуючі в суспільстві норми моралі і права, система загальної і професійної юридичної освіти.

5. Найважливішими суб'єктивно-психологічними факторами розвитку професійної правосвідомості особистості працівника прокуратури є система засвоєних ним правових понять-категорій, принципів норм моралі і права на яких заснована психологічна структура його професійної правозастосовної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бандурка А. М. Юридическая психология : Учебник / А.М. Бандурка, С.П. Бочарова, Е.В. Землянская. – Харьков: Изд-во Нац. ун-та внутр.дел, 2001. – 640 с.
2. Васильев В. Л. Психологическая культура прокурорско – следовательской деятельности : Учебное пособие / В.Л. Васильев. – СПб. : 1998. – 59 с.
3. Васильев Г. А. Прокуратура як гарант законності в державі / Г.А. Васильев // Вісник прокуратури. – 2003. – №12. – С. 5–7.
4. Корнякова Т. Трансформація та значення функції нагляду за додержанням прав і свобод громадян / Т. Корнякова // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – №5. – С. 3–8.
5. Кудрявцев В. Н. Правовое поведение, норма и патология / В. Н. Кудрявцев. – М. : Наука, 1982. – 234 с.
6. Марочкин І. Є. та ін. Організація роботи в органах прокуратури : Навч. посібник. – Харків, 2002. – С. 40.
7. Наказ Генерального прокурора України №2 від 25.02.04 р. „Про організацію роботи з кадрами в органах прокуратури України”.
8. Романов В. В. Психологическая оценка при профессиональном отборе кадров для прокуратуры / В.В. Романов, М.В. Кроз // Вопросы психологи. – 1994. – №3. – С. 94–103.

Кобець А. В. РАБОТНИК ПРОКУРАТУРЫ КАК СУБЪЕКТ ПРАВОЗАЩИТНОЙ И ПРАВОПРИМЕНИТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЫ ГОСУДАРСТВА

В статье рассматриваются деятельность работника прокуратуры как субъекта правозащитной и правоприменительной системы государства. Определяются психологические и социальные факторы влияющие на правозащитную и правоприменительную деятельность работника прокуратуры как субъекта.

Ключевые слова: личность специалиста юридического профиля, правосознание, профессиональная деятельность, социальная среда, правозащитная и правоприменительная система, факторы развития правосознания прокурора.

Kobetz A. V. PROSECUTORS AS THE SUBJECT OF HUMAN RIGHTS AND THE ENFORCEMENT OF STATE

The article deals with the Prosecutor Office worker's activities as a subject of human rights and law enforcement system of the State. Psychological and social factors which influence human rights and lawful activities of the Prosecutor Office worker as a subject are defined.

Keywords: personality legal expert, legal consciousness, professional activities, social environment, human rights and law enforcement system, the factors of the development prosecutor's legal consciousness.

УДК 159.9

В. Ф. Ковальова (м. Київ)

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ ТА В ПОЗАКЛАСНИЙ ЧАС

У статті розкриті види роботи з обдарованими дітьми, що проводяться в Київській медичній гімназії №33. Найбільш дієвими є: систематична робота з підготовки учнів до участі в олімпіадах, підготовці наукових досліджень учнів у МАН під керівництвом як вчителів, так і вчених.

Ключові слова: обдарована дитина, інтелект, творчість, науково-дослідницька робота.

Актуальність та постановка проблеми. Одним із пріоритетних завдань держави є створення умов, які б забезпечували виявлення і розвиток здібних і обдарованих дітей. Робота із обдарованими дітьми є й одним із пріоритетних завдань на етапі розбудови сучасної освітньої системи.

У Національній доктрині розвитку освіти вказано, що «система освіти має забезпечувати розвиток у дітей і молоді творчих здібностей, підтримку обдарованої молоді й дітей, формування навичок самоосвіти й самореалізації особистості». Зіни, що відбуваються сьогодні у суспільстві сприяють підвищенню уваги до проблеми пошуку та розвитку обдарованих особистостей. А уже обдаровані діти – не тільки гарантія матеріального та духовного прогресу суспільства, а й гарантія виживання нації та людства в умовах вичерпання природних ресурсів.

Абсолютно зрозуміло, що постійна робота з дітьми в процесі їх навчання, має на увазі кропітку роботу вчителя з пошуку серед учнів – дітей, які мають підвищений інтелектуальний потенціал. І це неможливо без теоретично обґрунтованої моделі і чіткого порозуміння психологічних механізмів об-